

STANDARDI I POSTUPCI ZA OBEZBEĐENJE I UNAPREĐENJE KVALITETA STUDIJSKIH PROGRAMA NA PRIMERU VISOKE ŠKOLE STRUKOVNIH STUDIJA

Matilda Lazić¹, Miodrag Kovačević²

^{1,2}Visoka tehnička škola strukovnih studija u Zrenjaninu, Zrenjanin, Republika Srbija

¹matildalazic@outlook.com, ²miodrag.kovacevic.zr@gmail.com

Kratak sadržaj: U ovom radu je prikazan i analiziran standardizovani način i postupak kontrole, obezbeđenja i unapređenja kvaliteta studijskih programa (kako za studijski program koji se ponovno akredituje tako i za novi studijski program koji se prvi put akredituje) i to, na primeru jedne visoke škole strukovnih studija, koristeći dokumenta iz unutrašnjeg sistema obezbeđenja i unapređenja kvaliteta. Visoka škola strukovnih studija je prema Zakonu o visokom obrazovanju u obavezi da ima implementiran i da sprovodi interni sistem obezbeđenja kvaliteta, koji između ostalog obuhvata i propisanu metodologiju provere kvaliteta studijskih programa. Pretpostavljeno je da interni pravni akt definiše: sve kvalitativne i kvantitativne elemente i metode evaluacije kvaliteta u svom sistemu obezbeđenja i unapređenja kvaliteta (koji su ujedno, propisani po Standardima i uputstvu za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa). Visoka škola strukovnih studija, koja je u ovom radu služila kao primer za analizu, ima uveden sistem obezbeđenja kvaliteta. U okviru internog pravnog akta, a naročito na osnovu kriterijuma propisanih u Standardu 4 – Standardi i postupci za obezbeđenje kvaliteta studijskih programa, visokoškolska ustanova na standardizovan način proverava, obezbeđuje i unapređuje kvalitet svojih studijskih programa. Kvalitet tekućih, akreditovanih studijskih programa obezbeđuje se kroz standardizovane mehanizme za kontinuirano praćenje (i po potrebi korigovanje) i proveru njihovih ciljeva, strukture i radnog opterećenja studenata, kao i kroz stalno prikupljanje informacija o kvalitetu programa od unutrašnjih i spoljašnjih korisnika studijskog programa. Studijski programi se kontrolišu prema predeterminisanim internim procedurama na osnovu kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja kvaliteta odnosno, prema zahtevima odgovarajućih standarda za obezbeđenje kvaliteta. Primena mehanizama evaluacije studijskih programa vodi ka rešenjima za unapređenje kvaliteta akreditovanih studijskih programa ili predstavlja smernice za obezbeđenje kvaliteta studijskih programa, koje ustanova planira da pripremi za prvu akreditaciju. Na navedeni način, primenom unutrašnjeg sistema kontrole i obezbeđenja kvaliteta studijskih programa, koji je usklađen sa nacionalnim sistemom obezbeđenja kvaliteta, posmatrana visoka škola strukovnih studija je uključena u sistem obezbeđenja i unapređenja kvaliteta visokog obrazovanja u Republici Srbiji.

Ključne reči: sistem obezbeđenja kvaliteta, visoka škola strukovnih studija, studijski programi, procedure za proveru i unapređenje kvaliteta, visoko obrazovanje, akreditacija

STANDARDS AND PROCEDURES FOR ENSURING AND IMPROVING THE QUALITY OF STUDY PROGRAMS ON THE EXAMPLE OF THE COLLEGE OF APPLIED STUDIES

Abstract: This paper presents and analyzes the standardized method and procedure for checking, ensuring and improving the quality of study programs (both for a study program that is being re-accredited and for a new study program that is being accredited for the first time), using the example of the college of applied studies; using documents from the internal quality assurance and improvement system. According to the Law on Higher Education, the college of applied studies is obliged to implement and implement an internal quality assurance system, which includes, among other things, the prescribed methodology for checking the quality of study programs. It is assumed that the internal legal act defines: all qualitative and quantitative elements and methods of quality evaluation in its quality assurance system (which are also prescribed by the Standards and instructions for self-evaluation and evaluation of the quality of higher education institutions and study programs). The college of applied studies, which served as an example for analysis in this paper, has introduced a quality assurance system. Within the framework of the internal legal act, and especially based on the criteria prescribed in Standard 4 - Standards and procedures for ensuring the quality of study programs, the higher education institution checks, ensures and improves the quality of its study programs in a standardized way. The quality of current, accredited study programs is ensured through standardized mechanisms for continuous monitoring (and, if necessary, correction) and verification of their goals, structure and workload of students, as well as through the constant collection of information about the quality of the

program from internal and external users of the study program. Study programs are controlled according to predetermined internal procedures based on qualitative and quantitative indicators of quality, basically, according to the requirements of the appropriate standards for quality assurance. The application of study program evaluation mechanisms leads to solutions for improving the quality of accredited study programs or represents guidelines for ensuring the quality of study programs, which the institution plans to prepare for the first accreditation. In the aforementioned manner, by applying the internal system of control and quality assurance of study programs, which is harmonized with the national system of quality assurance, the observed college of applied studies is included in the system of quality assurance and improvement of higher education in the Republic of Serbia.

Key Words: *quality assurance system, college of applied studies, study programs, procedures for quality control and improvement, higher education, accreditation*

1. UVOD

Visokoškolske ustanove na teritoriji Republike Srbije, a time i visoke škole strukovnih studija, u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju [1] imaju obavezu uvođenja i sprovođenja unutrašnjeg sistema obezbeđenja i unapređenja svih segmenata kvaliteta rada. Sve visokoškolske ustanove ujedno, u okviru sistema obezbeđenja kvaliteta, sprovode postupak samovrednovanja i ocenjivanja kvaliteta svojih studijskih programa, nastave i uslova rada [1]. Samovrednovanje se sprovodi na način i po postupku propisanim opštim aktom visoke škole strukovnih studija [1,2] i to, u skladu sa nacionalnim aktom o standardima za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa [1,3] a naročito, prema odredbama Standarda 4 – Kvalitet studijskog programa, koji čini sastavni deo Standarda i uputstva za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa [4]. Sastavni deo Izveštaja o samovrednovanju studijskih programa čini evaluacija njihovog kvaliteta. Standardizacija načina i postupka kontrole kvaliteta studijskih programa u visokom obrazovanju na teritoriju Republike Srbije veoma je važan proces, u obzir uzima tekuće procese uključivanja u međunarodni sistem obezbeđenja kvaliteta.

U ovom radu je prikazan i analiziran standardizovani način i postupak kontrole/evaluacije, obezbeđenja i unapređenja kvaliteta studijskih programa (kako za studijski program koji se ponovno akredituje tako i za novi studijski program koji se prvi put akredituje) i to, na primeru jedne visoke škole strukovnih studija. Za analizu je korišćen interni pravni akt [2] iz sistema obezbeđenja i unapređenja kvaliteta, koji se sprovodi u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija jer prema Zakonu o visokom obrazovanju [1] visoka strukovna škola je u obavezi da sprovodi interni sistem obezbeđenja kvaliteta; koji obuhvata i propisanu metodologiju provere kvaliteta studijskih programa. Predpostavljeno je da interni pravni akt [2] definiše sve kvalitativne i kvantitativne elemente i metode evaluacije kvaliteta u svom sistemu obezbeđenja i unapređenja kvaliteta i da se isti usklađen sa zahtevima Standarda i uputstava za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa [3,4].

2. ANALIZA STANDARDA I POSTUPAKA ZA OBEZBEĐENJE KVALITETA STUDIJSKIH PROGRAMA NA PRIMERU JEDNE VISOKE ŠKOLE STRUKOVNIH STUDIJA

U visokoj školi strukovnih studija, koja je u ovom radu odabrana za primer na kojem će se analizirati standardi i postupci obezbeđenja kvaliteta studijskih programa, zahtevi u pogledu obezbeđenja kvaliteta studijskih programa definisani su u okviru Standarda 4 – Standardi i postupci za obezbeđenje kvaliteta studijskih programa, koji čine sastavni deo internog pravnog akta [2], koji se primenjuje u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija, i to, u okviru unutrašnjeg sistema za obezbeđenje kvaliteta. Standard 4 – Standardi i postupci za obezbeđenje kvaliteta studijskih programa [2], koji reguliše kriterijume kvaliteta studijskih programa u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija, sastoji se iz dva osnovna segmenta [2]:

- Standardi kvaliteta studijskih programa,
- Postupci za obezbeđenje kvaliteta studijskih programa.

Standardi kvaliteta studijskih programa u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija, ujedno, moraju biti usklađeni sa zahtevima nacionalnog Pravilnika standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa [5]. Standardi kvaliteta studijskih programa u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija su [2]:

1. Jasno određeni ciljevi studijskih programa i njihova usklađenost sa tim ciljevima;
2. Usklađenost studijskih programa sa osnovnim zadacima i ciljevima posmatrane visoke škole strukovnih studija;
3. Struktuiranost studijskog programa na način koji obezbeđuje optimalni balans između predmeta po tipu disciplina;
4. Studijski program obezbeđuje sticanje odgovarajućih opštih i stručnih znanja, profesionalnih veština i sposobnosti i priprema studente za učenje tokom čitavog života;

5. Studijski program podstiče izgradnju kritičkih i nepristrasnih perspektiva u razmatranju strateških izazova pred kojima se društvo nalazi;
6. Studijski program obezbeđuje osposobljavanje studenata za praktičnu primenu znanja i veština, za stvaralački način razmišljanja, kao i za praćenje dostignuća iz struke;
7. Studijski program obezbeđuje efikasnost i racionalnost obrazovnog procesa;
8. Studijski program je fleksibilan i otvoren za primenu inovativnih metoda nastave i svih stilova učenja;
9. Studijski program obezbeđuje adekvatno radno opterećenje studenta;
10. Studijski program omogućava horizontalnu i vertikalnu prohodnost;
11. Studijski program obezbeđuje široku mogućnost zapošljavanja, daljeg školovanja i ličnog razvoja studenta.

Standard 4 – Standardi i postupci za obezbeđenje kvaliteta studijskih programa u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija [2] u segmentu Standardi kvaliteta (i prema Statutu [6]) definišu:

- Postupak pripreme i usvajanja studijskih programa za akreditaciju;
- Dostupnost informacija o studijskom programu;
- Vrednovanje kvaliteta studijskog programa;
- Kvalitativne i kvantitativne pokazatelje studijskog programa.

Postupak pripreme predloga studijskih programa za akreditaciju izvodi Komisija za akreditaciju posmatrane visoke škole strukovnih studija a postupak odlučivanja obuhvata proces razmatranje na različitim stručnim organima. Nastavno-stručno veće, u svojstvu nadležnog stručnog organa, prihvata predložene studijske programe za akreditaciju [2,6].

Posmatrana visoka škola strukovnih studija čini dostupnim javnosti isključivo, informacije o akreditovanim studijskim programima. Izbegavaju se formulacije »uskoro«, »u postupku akreditacije« jer takve informacije mogu npr. dovesti lice koje se informiše u zabludu i prouzrokovati mu nematerijalnu/materijalnu štetu, što je u suprotnosti sa Statutom [6] i Politikom kvaliteta [7] koja čini sastavni deo unutrašnjeg sistema obezbeđenja kvaliteta. Takođe, informacije vezane za realizaciju nastave i sve prateće aktivnosti od interesa za realizaciju tekućih studijskih programa, a koje se postavljaju na zvaničnu internet prezentaciju posmatrane visoke škole strukovnih studija, nakon dozvole Direktora, moraju biti istinite i blagovremene.

Kvalitativni pokazatelji kvaliteta studijskih programa posmatranoj visokoj školi strukovnih studija su [2]:

- Osposobljenost studenta za uključivanje u radni proces i kreativnu primenu opštih i posebnih znanja i veština;
- Osposobljenost studenta za stvaralački način razmišljanja;
- Osposobljenost i motivisanost studenta za praćenje dostignuća nauke i struke;
- Osposobljenost studenta za učenje tokom čitavog života;
- Osposobljenost studenta za razumevanje društvenih odnosa i savremenih trendova, za istraživanje pojava i problema i za davanje kreativnih predloga za njihovo rešavanje;
- Osposobljenost studenta za aktivno uključivanje u život zajednice;
- Osposobljenost studenta za samostalan i timski rad;
- Mogućnost zapošljavanja, profesionalnog napredovanja i daljeg školovanja.

Vrednovanje kvaliteta studijskog programa u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija izvodi se na osnovu kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja, pri čemu se uzimaju u obzir deskriptori određenog nivoa kvalifikacija [8] koji važe za vrstu i stepen studija kojem pripada studijski program za koji posmatrana visoka škola strukovnih studija konkuriše za akreditaciju. U opisni deo studijskog programa se unose odgovarajući deskriptori nivoa kvalifikacija prema Zakonu o Nacionalnom okviru kvalifikacija Republike Srbije [8] a koji definišu kompetencije diplomiranih studenata ali i cilj i ishod studijskog programa. Apostrofirani deskriptori su: nivo kvalifikacije svršenog studenta, stečena znanja (kompetencije), veštine, sposobnosti i stavovi koji moraju biti izgrađeni. Pri opisu studijskog programa uzimaju se u obzir i sve njegove specifičnosti ali se razmatra i društveno/privredno okruženje. Mora se naglasiti da je veoma važan pokazatelj osnove kvaliteta studijskog programa činjenica da stečeno tzv. izlazno zvanje mora biti prepoznatljivo prema Pravilniku o listi stručnih, akademskih i naučnih naziva [9].

Kvantitativni pokazatelji kvaliteta studijskih programa u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija su [2]:

- Prosečno trajanje studija;
- Broj i procenat diplomiranih studenata u odnosu na broj studenata upisanih u prvu godinu studija iste školske godine.

Kvantitativni pokazatelji uzimaju u obzir takođe, pregled broja upisanih studenata po godinama studija i to,

tokom tekućeg akreditacionog ciklusa, ako se studijski program ponovno akredituje, jer se na taj način određuje broj studenata, za koji se traži akreditacija u narednom ciklusu. Broj diplomiranih studenata je pokazatelj uspešnosti studiranja odnosno, sposobnosti i interesovanja studenta da savlada predviđeni kurikulum ali i atraktivnosti i uspešnosti akreditovane koncepcije strukture studijskog programa. U kvantitativne pokazatelje studijskog programa se može uvrstiti i mišljenje poslodavaca o diplomiranim studentima ili potrebama za školovanje određenog profila.

Postupci za obezbeđenje kvaliteta studijskih programa u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija obuhvataju sledeće segmente [2]:

1. Načini obezbeđenja i unapređenja kvaliteta studijskih programa;
2. Prikupljanje i analiza podataka o kvalitetu studijskih programa;
3. Utvrđivanje kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja;
4. Razmatranje i analiza podataka o kvalitetu studijskih programa i mere za unapređenje kvaliteta.

Obezbeđenje standarda kvaliteta studijskih programa u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija ostvaruje se sledećim aktivnostima [2]:

- Redovnim praćenjem i proverom ciljeva, strukture i sadržine studijskih programa;
- Redovnim praćenjem i proverom ukupnog radnog opterećenja studenata i radnog opterećenja studenata u savladavanju pojedinih predmeta;
- Prikupljenjem informacija o kvalitetu studijskih programa od unutrašnjih i spoljašnjih korisnika sistema obezbeđenja kvaliteta;
- Osavremenjavanjem kurikuluma i obezbeđivanjem njihove uporedivosti sa kurikulumima odgovarajućih domaćih i inostranih visokoškolskih ustanova.

Kontinuirana interna evaluacija akreditovanih studijskih programa i priprema mera za njihovo unapređenje veoma je važan segment u procesu praćenja i unapređenja kvaliteta rada. Jedan od mehanizama unapređenja kvaliteta može biti primena postupka malih izmena u akreditovanom studijskom programu i to, na zahtev poslodavaca iz okruženja ili u skladu sa promenom strukture nastavnog kadra u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija, i sl.

Komisija za obezbeđenje kvaliteta [2] je ključni, operativni organ u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija, koji organizuje i realizuje sistematsko praćenje kvaliteta akreditovanih studijskih programa.

Kvalitativni pokazatelji kvaliteta studijskih programa u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija utvrđuju se ispitivanjem mišljenja o kvalitetu studijskih programa [2]:

- Studenata na tekućim studijskim programima;
- Nastavnika i saradnika;
- Poslodavaca kod kojih su zaposleni diplomirani studenti;
- Diplomiranih studenata, u radnom odnosu ili onih koji se nalaze na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje.

Mišljenje studenata o kvalitetu studijskih programa utvrđuje se putem anonimnog anketiranja studenata, koje se sprovodi najmanje jednom godišnje [2], i to na propisanim obrazcima.

Kvantitativni pokazatelji kvaliteta studijskih programa utvrđuju se takođe, i na osnovu podataka iz službenih evidencija, koje vodi posmatrana visoka škola strukovnih studija, a od interesa su za evaluaciju tekućih studijskih programa ili za pripremu novih studijskih programa (koji bi proizlazili iz akreditovanih studijskih programa).

Periodično razmatranje podataka o kvalitetu studijskih programa i definisanje mera za unapređenje kvaliteta (npr. kroz akcioni plan) su veoma važni koraci u proceduri primene internog sistema obezbeđenja kvaliteta u posmatranoj visokoj školi strukovnih studija. Komisija za obezbeđenje kvaliteta [2] sumira, analizira i razmatra prikupljene podatke o kvalitetu svih tekućih, akreditovanih studijskih programa i na osnovu ustanovljenih činjenica, priprema godišnji izveštaj. Izveštaj se razmatra na odgovarajućim organima visoke škole strukovnih studija [2,6]. Na osnovu godišnjeg izveštaja Komisije za obezbeđenje kvaliteta, odgovarajući organi posmatrane visoke škole strukovnih studija donose mere za poboljšanje i unapređenje kvaliteta akreditovanih studijskih programa ili se utvrđene činjenice koriste kao polazna osnova za pripremu novih studijskih programa za akreditaciju.

Na taj način daje se doprinos obezbeđenju kvaliteta ali se istovremeno, preduzimaju mere za unapređenje kvaliteta obrazovnog procesa kroz primenu rezultata evaluacije studijskih programa.

3. ZAKLJUČAK

Na osnovu analiziranih dokumenata/delova dokumenata iz unutrašnjeg sistema obezbeđenja kvaliteta, može se zaključiti da posmatrana visoka škola strukovnih studija ima usvojen sistem obezbeđenja kvaliteta, čiji sastavni deo čini interni pravni akt, koji obuhvata Standard 4 - Standardi i postupci za obezbeđenje kvaliteta studijskih programa.

Standard 4 - Standardi i postupci za obezbeđenje kvaliteta studijskih programa definiše kvalitativna i kvantitativna merila kvaliteta kao i elemente i mehanizme evaluacije, na osnovu kojih se ishodno, obezbeđuje kvalitet studijskih programa. Analizirani interni pravni akt je usklađen sa relevantnim standardima (propisanim od strane Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje odnosno, od strane Nacionalnog tela za akreditaciju i obezbeđenje kvaliteta u visokom obrazovanju) koji regulišu materiju obezbeđenja kvaliteta studijskih programa.

Kvalitet studijskih programa obezbeđuje se kroz standardizovane mehanizme za kontinuirano praćenje (i po potrebi, korigovanje) i proveru njihovih ciljeva, strukture i radnog opterećenja studenata, kao i kroz stalno prikupljanje informacija o kvalitetu programa od unutrašnjih i spoljašnjih korisnika studijskog programa.

Studijski programi u visokoj školi strukovnih studija, prema tome, moraju ispunjavati predeterminisane zahteve kvaliteta u postupku akreditacije ali i tokom njihove realizacije, odnosno u postupku spoljašnje kontrole kvaliteta. Da bi ishod procesa akreditacije bio pozitivan, program mora ispunjavati sve zahteve nacionalnih standarda za akreditaciju, koji obuhvataju i kriterijume kvaliteta jer obuhvataju sistem obezbeđenja kvaliteta. Kvalitet tekućih, akreditovanih studijskih programa kontroliše se putem samovrednovanja odnosno, u skladu sa dinamikom i prema procedurama iz internog sistema obezbeđenja kvaliteta, koji se sprovodi u visokoj školi strukovnih studija. Rezultati ispitivanja/procene kvaliteta predstavljaju značajne faktore, koji utiču na donošenje odluke o ponovnoj akreditaciji istog studijskog programa ili za planiranje prve akreditacije novog (unapređenog) studijskog programa.

Na navedeni način, primenom unutrašnjeg sistema kontrole i obezbeđenja kvaliteta studijskih programa, koji je usklađen sa nacionalnim sistemom obezbeđenja kvaliteta, posmatrana visoka škola strukovnih studija je uključena u sistem obezbeđenja i unapređenja kvaliteta visokog obrazovanja u Republici Srbiji i daje doprinos razvoju u širem kontekstu.

Dalji tok rada bi mogao obuhvatati izučavanje načina i postupka obezbeđenja kvaliteta svih relevantnih činilaca, pojedinačno, koji utiču na obezbeđenje kvaliteta studijskih programa, npr. nastavnog osoblja i nastavnog procesa, razvojno-istraživačkog i stručnog rada nastavnog osoblja, itd.

4. LITERATURA

- [1] *Zakon o visokom obrazovanju*, Službeni glasnik RS, broj 88/2017, 73/2018, 27/2018 - dr. zakon, 67/2019, 6/2020 - dr. zakoni, 11/2021 - autentično tumačenje, 67/2021 i 67/2021 - dr. zakon.
- [2] *Pravilnik o standardima i procedurama za obezbeđenje i unapređenje kvaliteta rada, samovrednovanja visoke tehničke škole strukovnih studija u Zrenjaninu i samovrednovanja studijskih programa*. Internet stranica <http://www.vts-zr.edu.rs>
- [3] *Pravilnik o standardima za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa*, Službeni glasnik RS, broj 13/2019.
- [4] *Standardi i uputstva za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa*. Internet stranica <https://www.nat.rs/samovrednovanje>
- [5] *Pravilnika standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa*, Službeni glasnik RS, broj 13/2019, 1/2021, 19/2021.
- [6] *Statut Visoke tehničke škole strukovnih studija u Zrenjaninu*. Internet stranica <http://www.vts-zr.edu.rs>
- [7] *Politika kvaliteta Visoke tehničke škole strukovnih studija u Zrenjaninu*. Internet stranica <http://www.vts-zr.edu.rs>
- [8] *Zakon o Nacionalnom okviru kvalifikacija Republike Srbije*, Službeni glasnik RS, broj 27/2018, 6/2020 i 129/2021 - dr. zakon.
- [9] *Pravilnik o listi stručnih, akademskih i naučnih naziva*, Službeni glasnik RS, broj 53/2017, 114/2017, 52/2018, 21/2019, 34/2019, 6/2020, 24/2020, 152/2020, 10/2021 i 48/2021.